

Ο ρεαλισμός στην ηθογραφία

1. Οι απαρχές του διηγήματος

α) οι πρώτοι εκπρόσωποι και τα έργα τους:

- «Έρωτος αποτελέσματα» 1792

Α. Ψαλίδας: «Η Βασιλική Πλέσω σύζυγος του Μουχτάρ Πασά»

Κ. Πωπ (αφηγήματα)

Α. Ρ. Ραγκαβή: «Διάφορα διηγήματα» (1855) δυο τόμ., «Διάφορα διηγήματα και ποιήματα» (1859)

Δελγιάννη: «Διηγήματα» (1845)

Δ. Πανταζή: «Διηγήματα και Μυθοπλαστίαι»

Δημητρίου Αινιάν

2. Η κυριαρχία του διηγήματος (ελληνικός ρεαλισμός)

α) Εισαγωγικά

«Το αμάρτημα της μητρός μου» 1883 του Βιζυηνού

Το περιοδικό «Εστία»

Ο Παλαμάς

β) Το κοινωνικό και πνευματικό τοπίο –η θέση του διανοούμενου σ' αυτό μέχρι το 1880

Συμπληρωματικά κείμενα:

α) Βιογραφικά στοιχεία:

1. Αθανάσιος Ψαλίδας

2. Κ. Πώπ

3. Δημήτριος Αινιάν

Βιβλιογραφία:

Μ. Vittì: *Ιδεολογική λειτουργία της ελληνικής ηθογραφίας*, Αθήνα 1991, σελ. 37-97

Κ. Στεργιόπουλος: *Η νεοελληνική αφηγηματική πεζογραφία*, Ιωάννινα 1977, σελ. 71-106

Α. Σαχίνη: *Το νεοελληνικό μυθιστόρημα*, εκδ. Γαλαξίας

Η παλαιότερη πεζογραφία μας, εκδ. Σοκόλη

Β. Αθανασόπουλος: *Οι μάσκες του ρεαλισμού*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2003

Ε. Πολίτου-Μαρμαρινού: *Ηθογραφία*, στην εγκυκλοπαίδεια *Πάπυρος- Λαρούς-Μπριτάννικα*, τ.26

Γ. Παπακώστα: *Το περιοδικό Εστία και το διήγημα*, Εκπαιδευτήρια Κωστέα-Γείτονα, Αθήνα 1982

Π. Μουλλάς: *Το νεοελληνικό διήγημα και ο Γεώργιος Βιζυηνός*, εισαγωγή στο: Γ.Μ.Βιζυηνός, *Νεοελληνικά διηγήματα*, Εστία 2003 (3η έκδοση)

1. Οι απαρχές του διηγήματος

Η περίοδος 1830-1880 είναι η περίοδος του μυθιστορήματος. Το μυθιστόρημα επικρατεί αισθητά κατά τα πενήντα αυτά χρόνια, που ο αφηγηματικός πεζός λόγος κάνει τα πρώτα του βήματα. Από το 1880 και πέρα, όμως, αρχίζει να ακμάζει το διήγημα και το μυθιστόρημα παρουσιάζει μια κάμψη. Όχι πως παύει να καλλιεργείται. Αλλά το προβάδισμα έχουν τώρα το διήγημα και η νουβέλα, προπάντων κατά την εικοσαετία 1880-1900. Ειπώθηκε ότι ο πρώτος που εισάγει το διήγημα είναι ο Βικέλας. Αν διήγημα θεωρούμε τον «Λουκή Λάρα», όπως τον χαρακτήρισε ο Παλαμάς, τότε η άποψη έχει κάποια βάση. Την αντίληψη αυτή ενίσχυσαν όσα έγραψε και ο Δροσίνης στα «Σκόρπια φύλλα της ζωής μου», όπου ανάμεσα σε άλλα για την φιλία του με τον Βικέλα σημειώνει, ότι «δική του είναι η τιμή, πως άνοιξε το δρόμο πρώτα στον Βιζυηνό και μετά σε εμάς τους νεότερους και το ελληνικό διήγημα έγινε σιγά - σιγά το αγαπητότερο ανάγνωσμα. Πάντως, ο αταίριαστος με την πρώτη ματιά χαρακτηρισμός της νουβέλας του «Λουκή Λάρα» από αυτούς τους δυο συνοδοιπόρους του Βικέλα δε θα έπρεπε να θεωρηθεί και τόσο άστοχος, αν αναλογισθεί κανείς, πως εκείνο το διάστημα τη νουβέλα την χαρακτήριζαν «μακρόν διήγημα». Τα διηγήματα του ο Βικέλας είχε αρχίσει να τα δημοσιεύει το 1886, η τιμή που του ανήκει με τον «Λουκή Λάρα» είναι ότι έφερε την αφηγηματική πεζογραφία πιο κοντά στο διήγημα, μοιράζοντας την απόσταση από το μυθιστόρημα και ότι με τα ηθογραφικά του στοιχεία έδωσε τον τόνο του ηθογραφικού διηγήματος που θα ακολουθούσε αργότερα.

Το ίδιο το διήγημα, όμως, σαν είδος, ανεξάρτητα από τις οποιεσδήποτε επιδόσεις των πρώτων εκπροσώπων του, είχε κάνει την εμφάνισή του και πολύ νωρίτερα. Μια πρώτη απόπειρα συγγραφής διηγημάτων μπορεί να εντοπισθεί με τη συλλογή, «**Ερωτος αποτελέσματα**» το 1792. Αποτελούν τα πρώτα νεοελληνικά διηγήματα και εμφανίστηκαν αυτό το διάστημα τυπωμένα στη Βιέννη. Η ανωνυμία του βιβλίου μας έκρυψε το όνομα του συγγραφέα. Πολλές και σχεδόν σύγχρονες πληροφορίες παρουσιάζουν για συγγραφέα του τον Αθανάσιο Ψαλίδα (1767-1829). Έχει γραφεί, επίσης, παλιότερα ότι συντάκτης του βιβλίου είναι ο ίδιος ο Ρήγας. Τελευταία προέκυψε και τρίτη πληροφορία ότι, ίσως, είναι ο Ιωάννης Καρατζάς (1766-1798). Τη ζήτημα δεν έχει ξεκαθαριστεί ακόμη. Ένα μικρό ιστορικό αφήγημα έγραψε διαπιστωμένα ο Α. Ψαλίδας το «Η Βασιλική Πλέσω σύζυγος του Μουχτάρ Πασά», το οποίο δημοσιεύτηκε μόλις το 1955. Διάφορες απόπειρες έγιναν και γύρω στα 1836, όταν βγήκε στο Ναύπλιο το περιοδικό «Ίρις», όπου δημοσιεύτηκαν αφηγήματα του Κ. Πωπ, οι πρώτες δοκιμές του Ραγκαβή, του Δεληγιάννη, του Πανταζή και του Δημητρίου Αινιάν. Αλλά πρέπει να πούμε πως θα χρειαστεί να πάμε στα 1845, όταν ο Δεληγιάννης τυπώνει την πρώτη του συλλογή διηγημάτων με τον τίτλο, «Διηγήματα» και λίγο αργότερα στις εκδόσεις των περιοδικών «Ευτέρπη» 1847 και «Πανδώρα» 1850, για να αρχίσει να διαγράφεται το διήγημα ως αφηγηματικό είδος. Εδώ, συνεχίζουν να γράφουν οι Ραγκαβής και Πωπ, ενώ το 1868 βγαίνει το βιβλίο του Δ. Πανταζή με τον τίτλο «Διηγήματα και Μυθοπλαστικά». Ήδη έχουν κυκλοφορήσει οι συλλογές, «Διάφορα διηγήματα» (1855) σε δυο τόμους του Ραγκαβή και τα «Διάφορα διηγήματα και ποιήματα» του ίδιου το 1859. Ο Ραγκαβής παραμένει ο πιο αξιόλογος από όλους όσους αναφέρθηκαν, όταν ασχολείται περιστασιακά με το διήγημα, όχι, όμως, σε τέτοιο βαθμό, ώστε να θεωρηθεί «πατέρας του νεοελληνικού διηγήματος», όπως τον χαρακτηρίζει ο Γ. Βαλέτας. Πολλά από τα διηγήματα του είναι διασκευές ξένων, ενώ οι αρετές τους δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικές, υπάρχουν συχνά μέσα σ' αυτά μελοδραματισμοί, ρομαντικές υπερβολές και αδικαιολόγητες μακρηγορίες.

2. Η κυριαρχία του διηγήματος (ελληνικός ρεαλισμός)

α) Εισαγωγικά

Το διήγημα ως αφηγηματικό είδος αρχίζει να αποκτά υπολογίσιμη υπόσταση ουσιαστικά με το διήγημα, «Το αμάρτημα της μητρός μου» του Γ. Βιζυηνού που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Εστία» το 1883. Εδώ, θα ακολουθήσουν και άλλα διηγήματα του ίδιου, του Μητσάκη και του Δροσίνη. Η «Εστία» έμελλε να γίνει το *περιοδικό-λίκνο* του ελληνικού διηγήματος και για δέκα χρόνια και περισσότερα θα φιλοξενήσει στις σελίδες της μερικά από τα πιο γνωστά σήμερα

ονόματα της λογοτεχνίας και κάποια από τα καλύτερα δείγματα του είδους. Τον Ιανουάριο του 1896 κυκλοφορεί από τις εκδόσεις της μια ανθολογία με τίτλο, «Ελληνικά διηγήματα», όπου ανθολογούνται τριάντα τέσσερις Έλληνες λογοτέχνες. Το γεγονός, έδωσε αφορμή στον Γ. Ξενόπουλο και λίγο αργότερα στον Κ. Παλαμά να εκθειάσουν την πλούσια παραγωγή στο συγκεκριμένο λογοτεχνικό είδος, τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια. Ο Παλαμάς είναι μάλιστα της άποψης, πως οι Έλληνες διηγηματογράφοι, επιτέλους απαγκιστρώθηκαν από τα ξένα πρότυπα και εμπνέονται πλέον από την ελληνική γη, την αλήθεια της φύσεως στη ζωή των ταπεινών. Η πιο αντιπροσωπευτική φωνή της γενιάς του 80 πανηγυρίζει για το θρίαμβο του ελληνικού διηγήματος, χωρίς να υποσιάζεται, πως μετά από τέσσερα ακριβώς χρόνια η πληθώρα του είδους θα μπορούσε να θεωρηθεί ένας περιορισμός για την τέχνη και ότι θα ήταν δικαιολογημένη η σχετική με το ζήτημα καταγγελία του Δ. Χατζόπουλου στο τεύχος του περιοδικού «Ο Διώνυσος».

β) Το κοινωνικό και πνευματικό τοπίο – η θέση του διανοούμενου σ' αυτό μέχρι το 1880

Είναι γεγονός, πως τα τελευταία είκοσι χρόνια του 19^{ου} αιώνα τρέχουν γρήγορα και για την Ελλάδα, στο διάστημα αυτό δεν διαγράφει μονάχα το ελληνικό διήγημα την πλήρη τροχιά του, έχουμε μια σειρά και από πρωτογνώριστες εμπειρίες, ερεθίσματα διανοητικά και βιοτικά, που αιφνιδιάζουν τη συνείδηση του διανοούμενου και επισπεύδουν μέσα της την ωρίμανση μιας νέας ευθύνης. Ιδιαίτερη σημασία έτσι έχει, η θέση που παίρνει ο διανοούμενος ανάμεσα στα 1880 και στα 1896, απέναντι στην κοινωνική πραγματικότητα του τόπου του. Μια τέτοια προσέγγιση θα μπορούσε να βοηθήσει σε μια προσεκτικότερη κατανόηση και γνωριμία με γνωστά κείμενα της περιόδου της ηθογραφίας στην Ελλάδα. Μέσα στα τελευταία είκοσι χρόνια του 19^{ου} αιώνα συντελείται στην Ελλάδα μια διεύρυνση της κοινωνικής και διανοητικής συνείδησης, ερεθίσματα δυτικά διασταυρώνονται με ελληνικές τάσεις. Κάτι τέτοιο συμβαίνει με την περίπτωση διεξαγωγής των Ολυμπιακών αγώνων στην Αθήνα, οι οποίοι πέρα από ένα γεγονός καθαρά ενισχυτικό της αρχαιολατρίας των Ελλήνων, αποκαλύπτουν τη σωματική αρμονία κάτω από τον αττικό ουρανό, ένα προμήνυμα των διεκδικήσεων του σώματος, που λίγο αργότερα ως επιδιωκόμενη αρχή θα διαδοθούν ανάμεσα στους ωραιολάτρες. Ένα άλλο προμήνυμα διεκδίκησης και ικανοποίησης στη συνέχεια αιτημάτων κοινωνικού χαρακτήρα την ίδια εποχή είναι η σύγκρουση εργατών και χωροφυλάκων στην απεργία του Λαυρίου. Ο Παλαμάς κάνοντας τον ισολογισμό του από την δημιουργία του ελληνικού διηγήματος αναφέρεται καταρχήν στη χρονολογία του 1880 ως αφετηρία και στο 1883 έτος του διαγωνισμού της «Εστίας». Πρόκειται για εκείνα τα χρόνια, όπου συμπυκνώνεται η ελληνική πεζογραφία και παγιώνεται, κατά τη γνώμη του, ως μέσον της αφήγησης η ρεαλιστική αντιμετώπιση του περιβάλλοντος. Προϋπόθεση της συμπύκνωσης αυτής θα μπορούσαν να θεωρηθούν τα έργα του Ραγκαβή και κυρίως του Καλλιγά. Ο *Θάνατος Βλέκας* είναι ένα έργο, που παρότι δεν είχε συνέχεια, δείχνει πως ο συγγραφέας του, χωρίς να είναι τυφλωμένος από τα ιδεώδη ενός μελλοντικού μεγαλείου του ελληνισμού, έχει το θάρρος να κοιτάξει κατάματα τις πληγές της πατρίδας του. Η καταγγελία του Καλλιγά βάζει σε κίνηση τη ρεαλιστική μέθοδο κατά τα δυτικά πρότυπα «ως μελέτη του πραγματικού», όπως αυτό εκδηλώνεται στις κοινωνικές μεταβολές και στις συγκρούσεις του καιρού τους. Το παράδειγμα, ωστόσο, του Καλλιγά δεν εμπόδισε την πορεία του ιστορικού και του περιπετειώδους μυθιστορήματος. Η αφήγηση αυτή την εποχή αποζητά μια διδακτική πρόφαση, ενώ αρνείται να λειτουργήσει υπέρ μιας διεύρυνσης της συνείδησης, σκοπεύοντας στο κοινότοπο κριτήριο, «το τερπνό μετά του ωφελίμου». Το περιοδικό «Πανδώρα» και η στάση της σύνταξης του γύρω από το θέμα είναι ενδεικτική, μια και είναι υποχρεωμένο να παρακολουθεί το ιδιαίτερο κοινό του. Το 1854 παρουσιάζεται ο Ντίκενς από τις σελίδες του, ο οποίος εκτιμάται, πως διακρίνεται από «ακρίβεια» και «αγάπη προς τον πλησίον», έτσι ώστε να ενδείκνυται προκειμένου να αντλήσει κανείς χρήσιμα διδάγματα. Στο ίδιο το περιοδικό συχνά τίθενται ζητήματα, που αφορούν στο ποιόν των ξένων έργων που δημοσιεύονται και ιδιαίτερα στην αρνητική επιρροή, που θα μπορούσαν αυτά να έχουν στο αναγνωστικό του κοινό. Μερικά χρόνια αργότερα, διατυπώνεται μια πρόταση προς τους Έλληνες λογοτέχνες από τον Ζ. Στεφανόπουλο, σύμφωνα με την οποία, θα πρέπει αυτοί να ασχοληθούν με τη συγγραφή ηθογραφικού μυθιστορήματος, κατά τον ίδιο το ηθογραφικό μυθιστόρημα είναι το «*επικόν ποίημα των νεωτέρων εθνών*». Ως κύκλοι έμπνευσης θα μπορούσαν να είναι η προ του 1821 εποχή, η εποχή

της επανάστασης και τέλος η σύγχρονη κατάσταση. Στις απόψεις του Ζ. Στεφανόπουλου βλέπουμε να τοποθετείται στο ίδιο τσουβάλι το εθνικό με το ηθογραφικό μυθιστόρημα, ενώ υπάρχει δυσκολία στο διαχωρισμό παρελθόντος και παρόντος. Μπορεί να διαπιστώσει κανείς, πως αυτή την εποχή βρισκόμαστε ακόμη πολύ μακριά από την ηθογραφία του 1880, που ασχολείται με τη συστηματική περιγραφή των ηθών της υπαίθριας ζωής. Έργα, εξάλλου, σαν το *Θάνο Βλέκα*, μένουν χωρίς συνέχεια, όπως προαναφέρθηκε, η ελληνική πεζογραφία αποφεύγει δυσάρεστα για το γόητρο της Ελλάδας θέματα. Η επιταγή να αποσιωπούνται τα ακανθώδη ζητήματα της κοινωνίας από τη μια πλευρά, ο φόβος των κακών επιδράσεων από την άλλη, οι ιδέες ουσιαστικά, που ήταν φυσικό να επικρατούν στο αναγνωστικό κοινό εκείνης της εποχής, αντιπροσωπεύουν τα πιο σοβαρά εμπόδια για την επικράτηση του ρεαλισμού. Έτσι, κυριαρχούν θέματα και έργα αντίστοιχα, που ακολουθούν το μεγάλο ρεύμα της *Μεγάλης Ιδέας*, ενώ κάποια πέραση έχουν και έργα με βυζαντινό θέμα. Το 1880 ο Α.Ρ.Ραγκαβής θα δημοσιεύσει στα γαλλικά μια ιστορία της νέας ελληνικής λογοτεχνίας, όπου αποσιωπά την πεζογραφία, ενώ θεωρεί, ότι ο Σολωμός και η επτανησιακή γενικότερα σχολή δεν γνωρίζει ελληνικά. Στα γαλλικά, επίσης, ένα χρόνο αργότερα ο Βικέλας 1881 θα γράψει μια μελέτη, όπου προβάλλεται το πανόραμα της λογοτεχνίας με αντιπροσώπευση όλων των τάσεων και με έκδηλη την ανάγκη για μια σύνθεση και ενότητα όλου του ελληνισμού στο χώρο του πνεύματος. Στον πολιτικό χώρο το ίδιο διάστημα έχουμε αντιμετώπους τους συντηρητικούς υποστηρικτές της Μεγάλης Ιδέας υπό τον Δηλιγιάννη και τους μεταρρυθμιστές υπό τον Χ. Τρικούπη. Το 1885 ο Καλλιγάς, που ανήκει στους μεταρρυθμιστές, δείχνει ότι η πολιτική τους μπορεί να προστατεύσει τα συμφέροντα της χώρας, *«άνευ πατάγων και άνευ άκαιρων αξιώσεων»*. Αν θελήσει κανείς αυτό το διάστημα να έχει μια εικόνα και μια άποψη για την αστική τάξη, η ανάπτυξη της οποίας έχει σχέση με την τύχη των γραμμάτων, ίσως δεν υπάρχει διαφωτιστικότερο κείμενο από την εισήγηση που διάβασε το Μάρτιο του 1877 ο Ροΐδης για την αστική τάξη, με περισσή οξύνοια και κατηγορηματικό ύφος για το ποιόν της στον Παρνασσό. Η τάξη αυτή βρίσκεται κατά τη γνώμη του μακράν των ουσιαστικών προβλημάτων του τόπου. Πάραυτα, η πατριωτική έξαρση, που προβάλλεται και από τον τύπο, δεν εμποδίζει την αφύπνιση του κόσμου αλλά και τους ίδιους τους συγγραφείς, που απομακρύνονται από τα μεγαλοϊδεατικά οράματα πλαισιώνοντας τελικά τους μεταρρυθμιστές.

Το βασικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι Έλληνες λογοτέχνες μετά την απελευθέρωση είναι το πρόβλημα των ξένων επιδράσεων και αυτό δεν αφορά μόνον σε ζητήματα γραφής, έχει σχέση με τον γενικότερο προσανατολισμό τους, τη σχέση τους με το ξένο, ξενόφερτο καλύτερα στοιχείο, όπως και με την κατανόηση του οικείου, δικού τους, ελληνικού χώρου. Γενικότερα, το ίδιο διάστημα –για να κατανοηθεί καλύτερα η θέση στην οποία βρίσκονται οι Έλληνες λογοτέχνες- στο χώρο της πολιτικής στην Ελλάδα τα ξενόφιλα κόμματα μαστίζανε τον τόπο, η υιοθέτηση ξένης δικαιοσύνης (νομικού συστήματος) ήταν γεγονός, όπως και η επιβολή ξένων διοικητικών συστημάτων. Θεσμοί ξενόφερτοι επικάλυψαν ή και εξόντωσαν παλιές παραδόσεις, υποκατέστησαν με άλλα λόγια μια παραδομένη κουλτούρα τόσο στη δημόσια όσο και στην ιδιωτική ζωή. Διαπιστώνει κανείς βλέποντας την όλη κατάσταση από τη σκοπιά του σήμερα ότι οι συνέπειες της επαφής μεταξύ ξένων και ντόπιων στην όλη οργάνωση του ελληνικού κράτους και της κοινωνίας αντίστοιχα μεγιστοποίησαν μια σειρά από αντιφάσεις και αποκάλυψαν με τρόπο δραματικό ασυνέχειες και στρεβλώσεις σε επίπεδο κυρίως θεσμών που για πολλά χρόνια θα ταλαιπωρήσουν τη χώρα. Ήταν, λοιπόν, επείγουσα η ανάγκη μελέτης των γνήσιων ελληνικών εθίμων και της παράδοσης, της αποκατάστασης των πραγμάτων σε σχέση με την ελληνική κοινωνία μακριά από ότι είχε μέχρι στιγμής παραμορφώσει τα χαρακτηριστικά της. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο θα δημοσιευτούν οι μελέτες του Ν. Πολίτη, που αν και απαραίτητες δεν θα έπρεπε να οδηγήσουν στην υποτίμηση ούτε και στον αποκλεισμό της επαφής των Ελλήνων λογοτεχνών με την ξένη λογοτεχνία και ειδικά με το γαλλικό μυθιστόρημα καθώς αυτά τα δυο θα συντελέσουν αναπόφευκτα στην πορεία των ελληνικών γραμμάτων.

3. Συμπληρωματικά κείμενα:

α) Βιογραφικά στοιχεία:

1. Ψαλίδας Αθανάσιος

Ηπειρώτης λόγιος (Ιωάννινα 1767 - Λευκάδα 1829). Τα πρώτα του γράμματα τα έμαθε στη Σχολή των Μπαλάνων στα Ιωάννινα. Τη μόρφωση του τη συμπλήρωσε στη Μόσχα, όπου ήταν εγκατεστημένοι οι έμποροι αδερφοί του. Από τη Ρωσία πήγε στη Βιέννη, όπου έμεινε οκτώ χρόνια. Εκεί έμαθε τη γερμανική, τη γαλλική και την ιταλική και σπούδασε φυσικομαθηματικά, ελληνική και λατινική φιλολογία. Κατά την περίοδο αυτή δημοσίευσε και το πρώτο φιλοσοφικοθρησκευτικό έργο του, που στρεφόταν κατά των υλιστικών αντιλήψεων, με τίτλο «*Αληθής ευδαιμονία*». Στη Βιέννη έγραψε άλλα δύο έργα: μια μετάφραση αριθμητικής, για να χρησιμοποιηθεί στα ελληνικά σχολεία, και ένα πατριωτικό φυλλάδιο με τίτλο «*Κολοκινήματα*». Στο φυλλάδιο αυτό έχουμε ένα εγερτήριο σάλπισμα προς το υπόδουλο έθνος. Οι Έλληνες δε στενάζουν κάτω από το βαρύ πέλμα του κατακτητή· είναι βυθισμένοι στην αμάθεια και τη βαρβαρότητα. Γι' αυτό ο Ψαλίδας τους καλεί να ξυπνήσουν από το βαθύ ύπνο της αγραμματοσύνης, να θυμηθούν την προγονική δόξα και να μιμηθούν τα πολιτισμένα κράτη της Ευρώπης. Πιστεύει βαθιά, όπως όλοι οι εθνοφωτιστές του καιρού του, ότι η ελευθερία θα έλθει μόνο με την παιδεία. Το 1795 επέστρεψε στα Ιωάννινα, όπου έμεινε και έδρασε 25 ολόκληρα χρόνια. Τον έφερε από το εξωτερικό ο εθνικός ευεργέτης Ζώης Καπλάνης, ο οποίος ανασύστησε τη Μαρουτσαία Σχολή, που από τότε ονομάστηκε Καπλάνειος, και ανέθεσε στον Ψαλίδα τη διεύθυνση της. Ο Ψαλίδας διακρίθηκε για τα διοικητικά του προσόντα αλλά και για τη διδακτική του ικανότητα. Δίδαξε μαθηματικά, ελληνική και λατινική φιλολογία και φυσική πειραματική. Τα τελευταία τα παρακολουθούσαν και τα παιδιά του Αλή πασά. Ο ίδιος ο Αλή τον εκτιμούσε και τον χρησιμοποιούσε σε διάφορες θέσεις. Ο Ψαλίδας έγινε σεβαστός όχι μόνο στους συμπατριώτες του, αλλά και στους ξένους. Το 1820, μετά την καταστροφή των Ιωαννίνων εξαιτίας της σύγκρουσης του Αλή πασά με τα σουλτανικά στρατεύματα, ο Ψαλίδας κατέφυγε στα Ζαγοροχώρια και από εκεί στην Κέρκυρα, όπου εργάστηκε ως ιδιωτικός δάσκαλος, και μόνο στα 1828 ανέλαβε τη διεύθυνση του Λυκείου της Λευκάδας, όπου και δίδαξε μέχρι το θάνατο του. Μακριά από την πατρίδα του ο Ψαλίδας έζησε μία ζωή βασανισμένη. Δε σταμάτησε ούτε στιγμή να αγωνίζεται για την υλοποίηση του οράματός του, την απελευθέρωση της πατρίδας. Αλληλογραφούσε με υπεύθυνα πρόσωπα του Αγώνα, δημιουργούσε σχέσεις με φιλέλληνες, κατάστρωνε πολεμικά σχέδια και ξόδευε χρήματα για την περίθαλψη προσφύγων και τη στρατολόγηση ανδρών. Στην Ελλάδα ο Ψαλίδας δε δημοσίευσε κανένα έργο. Τα μόνα που σώθηκαν είναι πολλά από τα χειρόγραφα των διδασκαλιών του και αρκετές επιστολές, στις οποίες φαίνεται το ενδιαφέρον του για την πατρίδα του, την παιδεία της, την προκοπή της και την ιστορική της πορεία.

2. Κ. Πωπ

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1816 και πέθανε το 1878. Ήταν απόγονος επιφανούς ελληνικής οικογένειας. Το όνομα του αποτελεί τη σλαβική μετάφραση του ελληνικού Παππός. Ήταν γιος του γνωστού λόγιου Ζηνοβίου Πωπ. Τις σπουδές του τις έκανε στην Οδησό, στην Ελλάδα επέστρεψε το 1833. Εργάστηκε ως συνεργάτης σε πολλές εφημερίδες, ενώ υπήρξε και ικανός διπλωματικός ακόλουθος. Στα περισσότερα έργα του, που είναι εμπνευσμένα από τον ρομαντισμό, αλλά και την σύγχρονη ελληνική ζωή, υπογράφει με το ψευδώνυμο Πωπ. Γιος του ήταν ο επιφανής δημοσιογράφος Γεώργιος Πωπ που υπήρξε διευθυντής της εφημερίδας «Αθήναι». Πέθανε πάμφτωχος και η κηδεία του έγινε δημοσία δαπάνη.

Έργα του:

Έργα και ημέραι.

Συγγραφαί ποικίλαι ήτοι φιλολογικά πάρεργα.

3. Δ. Αινιάν (1800-1881)

Ο Δημήτριος Οικονόμου γεννήθηκε στο Μαυρίλο του Τυμφορηστού, στερνοπαίδι του παπά - Ζαχαρία Οικονόμου (το Αινιάν προήλθε από υιοθέτηση του επιθέτου Αινιάν [=Φωκιδεύς] - άγνωστο πότε - από τον πατέρα της οικογένειας). Το 1806 εγκαταστάθηκε με τους δικούς του στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί ο πατέρας διορίστηκε διευθυντής στη Σχολή του Γένους στα Θεραπειά, όπου φοίτησε ο Δημήτριος, και στη συνέχεια στη Σχολή της Ξηράς Κρήνης (Κουρού Τσεσμέ). Το

1818 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία, μέλη της οποίας ήταν ήδη ο πατέρας και τα δύο αδέρφια του Γεώργιος και Χριστόδουλος. Μετά από διώξεις κατέφυγε στην Οδησό και το 1822 έφτασε στον ελλαδικό χώρο, όπου υπηρέτησε τον Αγώνα, αρχικά ως απλός στρατιώτης, στη συνέχεια ως γραμματέας του Εκτελεστικού και της Επιτροπής της Εθνοσυνέλευσης και τέλος ως γραμματικός του Γεώργιου Καραϊσκάκη (από το 1826). Στο ελεύθερο ελληνικό κράτος διετέλεσε γραμματέας του εκτάκτου Επιτρόπου Αχαΐας, μέλος του Εφετείου των Νήσων (κατά τη διακυβέρνηση Καποδίστρια) και πρόεδρος πρωτοδικών στη Λαμία, θέση από την οποία παραιτήθηκε το 1835, μετά από έκφραση δυσπιστίας του Όθωνα προς το πρόσωπό του. Αποσύρθηκε στο κτήμα του στην Υπάτη και ανέπτυξε γεωργική αλλά και πολιτική δράση ενάντια του καθεστώτος. Αποτέλεσμα της τελευταίας ήταν η λεηλασία του σπιτιού του, η δυσμένεια του Παλατιού και έντονα οικονομικά προβλήματα. Το 1850 εκλέχτηκε βουλευτής, μετά από ακύρωση της εκλογής του από το παλάτι όμως, έφυγε για την Αθήνα. Εκεί ανέπτυξε εκδοτική και δημοσιογραφική δραστηριότητα (εκδότης και συντάκτης του περιοδικού Βιβλιοθήκη του Λαού και συνεργάτης στις εφημερίδες Αθηνά και Το Πανελλήνιον), ενώ παράλληλα εργάστηκε ως Πάρεδρος του Ελεγκτικού Συνεδρίου και τμηματάρχης του Υπουργείου Εσωτερικών. Με πολύ κόπο κατόρθωσε να εξασφαλίσει πενιχρή κρατική σύνταξη και το 1863 (μετά την εκθρόνιση του Όθωνα) εκλέχτηκε πληρεξούσιος της Φθιώτιδος στη Β΄ Εθνική Συνέλευση. Με ενδιάμεσες μετακινήσεις μεταξύ Αθήνας και Υπάτης εγκαταστάθηκε τελικά το 1878 στην πρωτεύουσα, όπου πέρασε το υπόλοιπο της ζωής του πάμφτωχος. Πέθανε στη Στυλίδα. Η ζωή του Δ. Αινιάν χαρακτηρίζεται θεμελιωδώς από την αγωνία του για την πρόοδο του ελληνικού λαού. Κατά τη διάρκεια της ενασχόλησης του με την πολιτική φρόντισε για την ίδρυση τυπογραφείων, βιβλιοδετείων και σχολείων στην ελληνική επαρχία και αρνήθηκε να υποχωρήσει σε τακτικές ψηφοθηρίας και πελατειακών σχέσεων. Στα γράμματα πρωτοεμφανίστηκε με τη δημοσίευση του ποιήματος *Ωδή στο Μεσολόγγι* στην εφημερίδα *Γενική Εφημερίς της Ελλάδος*, ενώ το σύνολο του συγγραφικού έργου του περιλαμβάνει επίσης γλωσσολογικές, βιογραφικές, γεωπονικές και ιστορικές μελέτες και στο χώρο της λογοτεχνίας διηγήματα, τα περισσότερα δημοσιευμένα στο περιοδικό του ίδιου *Βιβλιοθήκη του Λαού*. Το διηγηματικό έργο του Δ. Αινιάν κινείται στο χώρο της κοινωνικής πεζογραφίας, με ιδιαίτερη αναφορά στις συνθήκες ζωής των αγροτικών πληθυσμών. Βασικά χαρακτηριστικά του έργου του είναι η ρεαλιστική γραφή, ο κοινωνικοπολιτικός προβληματισμός και η συνειδητή στράτευση στην υπηρεσία του διδακτισμού και του ηθικού παραδειγματισμού με συνακόλουθη αποφυγή οποιουδήποτε λογοτεχνικού ύφους.

